

Mezinárodní obchod a vnější obchodní politika

Mezinárodní obchod a efektivnost hospodářství

Jak jsme již uvedli v předchozí kapitole, na národní hospodářství nelze v současné době nazírat jako na uzavřený ekonomický systém, ale jako na systém, jenž je dosti výrazně propojen se svým vnějším okolím, a to jak hmotnými, tak finančními vazbami. Národní ekonomiky tak musíme chápat jako otevřený ekonomický systém v němž jsou spotřebovávány jak statky a služby, jež jsou v dané ekonomice vyprodukovány, tak statky a služby, které jsou finálním produktem jiných ekonomických systémů. Navíc je nutno konstatovat, že toto propojení v sobě nezahrnuje pouze přesun zboží či služeb z jedné země do druhé, ale že jeho součástí je také přesun vstupů mezi jednotlivými ekonomikami. Tato podoba národních ekonomik je pak výsledkem procesů jimiž tyto hospodářské systémy prošly v minulosti a v jejichž rámci byl vývoj těchto ekonomik ovlivňován jejich vnějším ekonomickým prostředím a naopak.

Mezinárodním obchodem tak budeme rozumět směnné transakce uskutečňované přes hranice národních ekonomik.

Vydeme-li z výše uvedeného, pak dospějeme k závěru, že mezinárodní obchod představuje takovou formu činnosti, která mnohostranně **rozvíjí výrobní i spotřební možnosti jednotlivých národních ekonomik**, přičemž platí, že zahraniční obchod nemůžeme chápat pouze jako produkt vyspělosti těchto ekonomik, a to i v okamžiku, kdy platí, že *s rozvojem národního hospodářství se zvýrazňují tendence k otevřenosti ekonomiky*.

O významu mezinárodního obchodu pak svědčí také skutečnost, že právě analýza obchodu jako zdroje bohatství vedla ke vzniku prvního uceleného ekonomického učení – merkantilismu - a tím také ovlivnila vznik ekonomie jako samostatné vědní disciplíny.

Otázkou tedy zůstává, *jaké jsou příčiny vzniku mezinárodního obchodu?* Odpověď na tuto otázku nalezneme v následujících bodech:

- ✓ **přírodní a klimatické podmínky**, které ovlivňují výrobní i spotřební možnosti společnosti. Zde máme na mysli jednak produkty, které se staly součástí naší spotřeby a jež není možno pěstovat v našich klimatických podmínkách (např. tropické ovoce, káva či čaj) a jednak surovinové zdroje, které se vyskytují v omezeném množství a jejichž naleziště se nenacházejí na našem území (např. bavlna, ropa či některé rudy).
- ✓ **odlišné preference spotřebitelů v různých zemích**, což se může projevit např. ve specializaci tuzemských firem na výrobu statků, jež jsou určeny výlučně pro zahraniční trhy, a to i přesto, že na domácím trhu tyto statky nenajdou uplatnění (porcelánové misky k pití čaje, chov hlemýžďů, mačety aj.).
- ✓ **možnost realizovat tzv. absolutní výhody**, pro jejichž dosažení je pak nezbytné, aby tuzemské firmy vyráběly daný produkt *s nižšími náklady*, než je tomu v případě firem zahraničních. Nižší náklady pak mohou být spojeny zejména s levnější pracovní silou, levnějšími surovinami, dokonalejšími technologiemi, dokonalejším technickým vybavením, popř. s příznivými přírodní a klimatické podmínky.
- ✓ **konflikt mezi výrobou a spotřebou**, což je skutečnost vyplývající z předpokladu, že žádná země *není schopna v roli producenta statků a služeb uspokojit veškeré požadavky svých spotřebitelů*, a to ani v případě výrob, jež je schopna realizovat. Mezinárodní obchod tak umožňuje výrobní specializaci a současně podporuje širokou strukturu spotřeby. Efekt plynoucí z tohoto konfliktu je pak v podstatě dvojitý: růst výkonnosti ekonomiky na straně jedné a možnost dosáhnout příznivější struktury spotřeby u domácích spotřebitelů na straně druhé. Určitým rizikovým faktorem tohoto procesu je pak možnost vzniku reálné závislosti dané národní ekonomiky na svém okolí. Na

vývoji podmínek vnějšího prostředí pak závisí domácí výrobně-spotřební cyklus, jenž může být narušován a destabilizován.

- ✓ **klesající náklady velkovýroby**, tj. úspory vznikající z možnosti optimalizovat rozměr výstupu vzhledem k nákladům, přičemž zde odpadá limitující faktor, jímž je velikost domácího trhu.

Jak jsme již uvedli výše, jednou z příčin vzniku mezinárodního obchodu je možnost realizovat v jeho rámci tzv. **absolutní výhodou**, kterou chápeme jako *schopnost země A vyrábět určitou komoditu efektivněji (nižší náročnost na vstup u jednotky výstupu) než je tomu v případě země B*. Princip absolutních výhod pak můžeme osvětlit pomocí následujícího příkladu.

Uvažujeme dvě země **A** a **B** produkující tentýž základní sortiment v podobě dvou výrobků **x** a **y**, přičemž na produkci každého z těchto výrobků využívají obě země polovinu svých zdrojů. Vyjdeme-li z předpokladu, že výkonnost takto definovaných ekonomik můžeme vyjádřit pomocí údajů zachycených v následující tabulce:

Tabulka č. 1 – Absolutní výhody

země	x	y
A	3	2
B	2	4

pak dospějeme k závěru, že v případě výrobku **x** dosahuje vyšší denní produkce země **A**, kdežto v případě výrobku **y** je vyšší produkční výkonnosti dosaženo v zemi **B**. Z výše řečeného je pak zřejmé, že země **A** vyrábí výrobek **x** s mnohem nižšími náklady, než je tomu v případě země **B**, která pak mnohem levněji produkuje výrobek **y**. Z tohoto důvodu se bude země **A** specializovat na výrobu statku **x**, kdežto země **B** bude produkovat pouze statek **y**.

Specializace pak znamená využití zdrojů, které se uvolnily ve výrobcích, jež jednotlivé země opustily, z čehož tedy vyplývá, že v zemi **A** bude denní produkce **6x**, místo původních **3x + 2y**. V zemi **B** pak bude denně vyrobeno **8y**, čímž se následně zvýší celková výkonnost obou ekonomik.

Efektmem specializace je růst celkového produktu, neboť původní výkon o rozsahu $5x + 6y$ je nahrazen výkonem $6x + 8y$.

Mezinárodní směnou se může zvýšený specializovaný výkon proměnit ve vyšší úroveň spotřeby. Jestliže např. země **A** dá do směny **3x** (vyprodukované místo původních **2y**), může získat až **4y** (které jsou v zemi **B** vyprodukované místo původních **2x**). Transakce tak přináší prospěch oběma stranám, přičemž platí, že u produktu, na jehož výrobu se jednotlivé země specializují, byla uchována dosavadní úroveň spotřeby, kdežto u výrobků, jejichž produkce se příslušné země vzdaly má spotřeba tendenci růst. *Konkrétní směnný poměr bude ovlivněn ostatními tržními faktory.* V tomto okamžiku je však nutno poznamenat, že v našem jednoduchém příkladu jsme abstrahovali od rostoucích výnosů s rozsahu.

Efekt z mezinárodní směny je však možno dosáhnout i v případech, kdy *absolutní výhoda je na straně jedné země ve všech směňovaných produktech*. V tomto případě pak hovoříme o tzv. **komparativních výhodách, jež umožňují rozvoj mezinárodního obchodu mezi zeměmi s různou úrovní vyspělosti**, ale jsou také jedním z faktorů ovlivňujících přemístování výroby do zemí méně vyspělých. Problematiku komparativních výhod si budeme opět ilustrovat na jednoduchém příkladu.

Uvažujeme situaci, kdy ve světovém hospodářství existuje jedna vyspělá ekonomika, v našem případě ekonomika **A**, a tři ekonomiky, jež můžeme označit jako ekonomiky méně vyspělé, tj. **B**, **C** a **D**. Ve výchozí situaci pak všechny země produkují výrobky **x** a **y**, a to v rozsahu uvedeném v následující tabulce:

Tabulka č. 2 – Komparativní výhody

země	x	y	x*	y*
A	8	6	16	0
B	2	3	0	6
C	2	3	0	6
D	2	3	0	6
celkem	14	15	16	18

Sloupce označené x^* a y^* vyjadřují výkon ekonomik po specializaci. Země **A má absolutní výhodu u obou výrobků**, přičemž úroveň těchto výhod je poněkud rozdílná. Vyjdeme-li z výše uvedené tabulky, pak dospějeme k závěru, že u výrobku x bude výkonnost země A dána poměrem **4/1**, kdežto u výrobku y pouze poměrem **2/1**. Opačná situace pak platí pro zbývající země, kde se jako **výhodnější jeví výroba statku y** , tj. statku při jehož výrobě se nižší výkonnost těchto zemí projevuje v relativně menším rozsahu.

Zaměří-li se všechny námi analyzované země na produkci výrobků u nichž dosahují komparativních výhod, pak budeme hovořit o tzv. **specializaci ve výrobě**, přičemž objemy vyráběné produkce budou odpovídat hodnotám x^* a y^* . Jak je z výše uvedeného příkladu zřejmé, dochází v tomto případě k růstu výkonnosti zainteresovaných zemí, kdy je původní výkon v rozsahu $14x + 15y$ nahrazen novým výkonem, jehož rozsah je $16x + 18y$.

Větší výkon vytváří materiální předpoklad pro dosažení vyšší úrovně spotřeby, která je však závislá na tom, jak proběhnou mezinárodní směnné transakce.

Vzájemný vztah mezi růstem výkonnosti ekonomiky a úrovní spotřeby pak můžeme vyjádřit např. pomocí následující tabulky:

Tabulka č. 3 – Vztah mezi růstem výkonu ekonomiky a růstem celkové spotřeby

	produkt	spotřeba	export	celková spotřeba
A	16x	9	17	$9x + 8,4y$
B	6y	3,2	2,8	$2,33x + 3,2y$
C	6y	3,2	2,8	$2,33x + 3,2y$
D	6y	3,2	2,8	$2,33x + 3,2y$

V tomto okamžiku je však nutno poznamenat, že ani v tomto případě *jsme nebrali v úvahu vzájemný vztah mezi specializací a vznikem úspor z rostoucího rozsahu výrob.*

Uvedli jsme, že rozvoj mezinárodního obchodu přináší národní ekonomice nejen efekty, ale zvyšuje i rizikovost plynoucí z rostoucí závislosti na vnějším prostředí. Navážeme-li na výklad rovnováhy, je zřejmé, že účinky plynoucí z mezinárodního obchodu jsou závislé i na situaci, ve které se národní ekonomika nachází.

Uvažujme opět dvě země A a B, jež plně nevyužívají svých výrobních kapacit, mají vyrovnanou platební bilanci a současně rozvinutý vzájemný obchod. Jednotlivé země se pak vyznačují určitou úrovní **sklonu k dovozu**, tj. *podílu dovozu na HDP*, ovlivňujícího úroveň agregátní poptávky v dané zemi, neboť platby za dovážené zboží a služby jsou součástí celkových výdajů. V tomto

okamžiku je však nutno poznamenat, že tyto platby nevstupují do domácích výdajů, ba naopak **představují částku, která danou zemi opouští**, z čehož pak vyplývá, že *platby za dovážené zboží a služby snižují celkovou poptávku*.

Dojde-li v zemi A k růstu skutečného reálného produktu a to za předpokladu, že se nemění sklon k dovozu, pak vzroste také objem statků a služeb, jež jsou do této země dováženy. Růst importu v zemi A pak povede jak ke změně salda na běžném účtu, tak ke změně salda platební bilance jako celku. Saldo platební bilance země A se tak stane pasivním, kdežto saldo platební bilance země B se stane naopak aktivním. Na zemi B tím pádem působí původní vzestup výkonu země A jako určitý impuls, který vede k růstu jejího celkového výkonu (vzrostly její exportní možnosti). Tím je umožněno pokračování vzájemného ovlivňování, neboť růst HDP v zemi B otevírá při daném sklonu k dovozu exportní možnosti pro zemi A, a to se shodnými efekty jak v reálném sektoru, tak na straně platebních bilancí. Popsaný mechanismus, kdy

*růst výkonu v zemi A vyvolal následný růst výkonu v zemi B a naopak, se označuje jako **teorém lokomotivy**.*

Jeho působení pak vychází z předpokladu, že země se nalézají pod úrovní potenciálních produktů. Dosáhnou-li však ekonomiky úrovně potenciálního výstupu, pak efekt lokomotivy přechází v:

efekt importované inflace.

Budeme-li v tomto okamžiku vycházet z předpokladu, že se námi analyzované země nacházejí na úrovni potenciálního produktu, pak dospějeme k závěru, že růst výkonu v zemi A zvýší nejen cenovou hladinu v této zemi, ale také vývoz ze země B do země A, což povede k růstu čistého exportu v zemi B a tím pádem také k růstu její agregátní poptávky, v důsledku čehož v zemi B **vzroste cenová hladina. Původní vzestup cenové hladiny v zemi A tak byl importován do země B.**

Podobně jako v případě dovozu, také v případě vývozu můžeme ve vztahu k domácímu produktu vysledovat určitý multiplikační efekt, jenž je v tomto okamžiku spojen s **multiplikátorem zahraničního obchodu, resp. s tzv. vývozním multiplikátorem**, který vyjadřuje částku o niž se zvýší produkt, pokud se současně zvýší objem exportu o jednu jednotku. **Vývoz** pak, na rozdíl od dovozu, **chápeme jako stimulant růstu agregátní poptávky v zemi.**

Nástroje vnější obchodní a měnové politiky

Liberalizace zahraničního obchodu je jednou z pečlivě sledovaných otázek, neboť její úroveň není v jednotlivých zemích shodná. K charakteristickým znakům státní hospodářské intervence patří určitá míra **ochranářství (protekcionismu)**, jehož záměrem je ochrana domácích producentů před silnějšími zahraničními konkurenty a jejich produkcí. Již z výše uvedeného je možno vyvodit, že s protekcionistickými praktikami se můžeme setkat především v podmínkách zemí s nižší výkonností, zatímco země s vysokou úrovní produktivity jsou zpravidla nositeli liberalizačních tendencí.

Při ovlivňování vnějších vztahů používá stát různých nástrojů regulace, jimiž ovlivňuje toky výrobků, služeb a výrobních faktorů přes hranice země. I nástroje v oblasti vnější obchodní a měnové politiky můžeme dělit podle charakteru na:

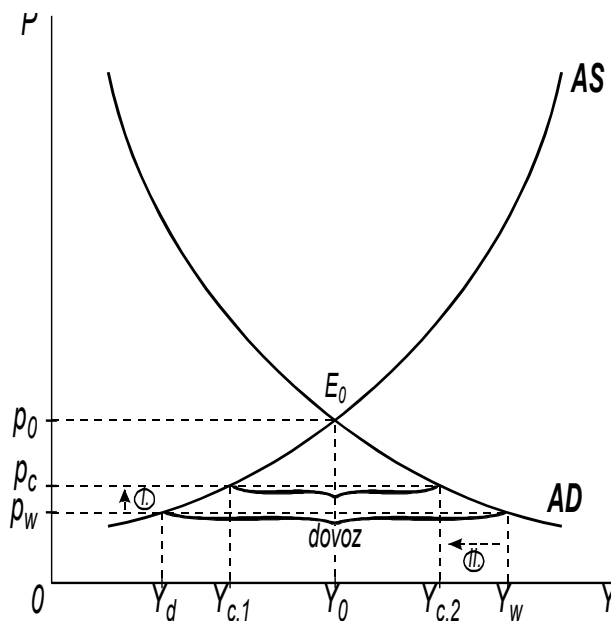
- ✓ **nepřímé (tržní)**, kam můžeme řadit opatření monetární a fiskální politiky, pokud mají vliv na vývoj platební bilance, ale také intervence na devizových trzích.
- ✓ **přímé**, svým charakterem administrativní opatření, mezi nimiž jsou nejrozšířenější dovozní kvóty, cla a vývozní subvence, neviditelné překážky dovozu.

Přední místo mezi nástroji obchodní politiky zaujímají cla a kvóty.

- ✓ **Cl** je svým obsahem daň, kterou vybírá stát za dovoz do země nebo vývoz ze země. Zvýšení celních sazeb omezuje celkový objem dovozu a tím i úroveň agregátní nabídky na domácím trhu. Bezprostředním efektem je vyšší cena a zvýhodnění (změkčení) podmínek pro domácí producenty. Vedle dopadu na cenu dochází zpravidla i k ovlivnění úrovně zaměstnanosti. Souvislosti si můžeme ilustrovat pomocí následujícího obrázku, kde AD je poptávka na domácím trhu země a AS je nabídka na tomto trhu. Budeme-li abstrahovat od vnějších obchodních vztahů, utvoří se rovnováha v bodě E_0 . Jestliže je na světovém trhu cena utvořena na úrovni P_w , která je nižší než cena P_0 , pak se při této cenové hladině utvoří na vnitřním trhu rovnováha při realizování produkce Y_w , která je vyšší než výchozí Y_0 . Přitom rozdíl $Y_w - Y_d$ představuje dovoz a Y_d je podíl domácí produkce.

Jestliže za této situace dojde k uplatnění cla, zvýší se cena. Jestliže vzestup ceny je ilustrován hladinou P_c , můžeme současně konstatovat, že poklesne objem realizované produkce i podíl dovozu v ní.

Obrázek č. 1 – Vliv cla na dovoz

- ✓ **Kvóty** stanovují maximální objem určitého druhu výrobku, který je možno do země dovézt ve stanoveném období. Kvóta může být i nulová, což ve skutečnosti znamená zákaz dovozu.

Opatřením na podporu vývozu jsou **vývozní prémie (subvence)**. Zpravidla se poskytují ve formě odečtu daně, kterou by zboží bylo zatíženo při realizaci na domácím trhu.

- ✓ K regulaci pohybu zboží přes hranice země se využívají i další nástroje. K běžně užívaným patří **vydávání licencí opravňujících k dovozu či vývozu**. Dále pak postupy vytvářející tzv. **neviditelné překážky dovozu**, kam patří stanovování norem, předpisů a povinností, které musí splňovat dovážená produkce. Pokud jsou stanoveny přísné normy, které zahraniční producent nesplňuje, má opatření charakter blízký zákazu dovozu.

Rozvoj mezinárodního obchodu má dopad na formování vnitřních podmínek každé země a prohlubuje vzájemnou závislost národních ekonomik. Důsledky pro národní ekonomiku jsou různorodé a často protikladné. Proto musí být vnější obchodní a měnová politika země odvozoována od cílů, které stát sleduje v národním hospodářství.

Nezvratně pozitivním rysem je umocňování výkonnosti ekonomiky i světového hospodářství jako celku. S prohlubující se vzájemnou závislostí zemí však roste váha faktorů, které působí na vnitřní poměry destabilizačně. Propojení ekonomik vytváří širší ekonomický prostor, v jehož rámci je nutno určitě kroky stabilizační politiky vzájemně koordinovat.

Ekonomická integrace

Koordinace ve světovém hospodářství a na světovém trhu je stejně nezbytná jako v rámci národního trhu a národního hospodářství.

Světové hospodářství je vnitřně výrazně diferencovanější, než je tomu v podmínkách národních ekonomik, které prošly procesem postupného utváření jednotného národního ekonomického komplexu v prvních desetiletích po průmyslové revoluci.

Ukázali jsme, že mezinárodní obchod je forma umožňující mezinárodní spolupráci ekonomik různého stupně vyspělosti. Je základní formou, ve které se projevuje *tendence ekonomik k internacionalizaci* a prostřednictvím níž se také prosazuje.

Hospodářský vývoj národohospodářských komplexů je poznamenán postupným formováním a vyhrcováním konfliktu mezi požadavky, které musí země splňovat jako výrobce a požadavky, které má jako spotřebitel.

- ✓ **Země - výrobce** je charakterizována prohlubující se specializací o niž se opírá její postavení v mezinárodní dělbě práce. Požadavky na dosažení požadované efektivnosti výroby soustřeďují pozornost na omezování okruhu výrobních činností.
- ✓ **Země - spotřebitel** je charakteristická neustálým rozšiřováním sortimentu potřeb a na něm závislým tlaku na rozšiřování požadavků na sortiment produkce.

Právě tyto tendence jsou jedním ze základních stimulů rozvoje mezinárodního obchodu, ale současně ukazují, že mezinárodní obchod není ideální a z hlediska stabilizace plně adekvátní formou řešení uvedeného konfliktu. Zejména proto, že:

- ✓ procesy specializace a začleňování země do mezinárodní dělby práce vyžadují určité časové garance, vytvářející prostor pro návratnost realizovaných a nákladných investic.
- ✓ prohlubující se specializace zakládá dlouhodobou závislost na vnějším prostředí, které vstupuje do reprodukčního cyklu národní ekonomiky.
- ✓ mezinárodní obchodní transakce se sjednávají zpravidla na kratší časové horizonty, pokud nejsou jednorázové. Jejich garance jsou z hlediska času silně omezené.
- ✓ požadavky hospodářského vývoje vyvolávají trvalý tlak na přizpůsobování národních ekonomických struktur a na jejich vzájemnou doplňitelnost.

Působení těchto vlivů pociťují jednotlivé ekonomiky s různou intenzitou, v závislosti na svém rozměru a stupni vyspělosti. Obecně platí, že: **čím je ekonomika menší a vyspělejší, tím naléhavěji pociťuje nutnost prohloubení forem spolupráce a jejich garancí.**

Výchozí formou, která slouží k realizaci uvedených požadavků je *koordinace hospodářských politik* jednotlivých zemí. Při koordinaci je základem dohoda mezi jednotlivými zeměmi zahrnující podmínky vzájemného pohybu zboží, pracovních sil aj. Realizaci dohody zabezpečují státní orgány v domácí ekonomice, kde jejich kompetence nejsou společným závazkem nijak narušeny.

Nejvyšší z dosavadních forem spolupráce představuje **ekonomická integrace**. Je to současně proces, ve kterém dochází k postupnému stírání hranic národních ekonomik a tím i jejich identity.

Samotný pojem integrace je v ekonomické teorii používán v různých souvislostech a částečně i významech. Vždy však označuje **proces spojování a sjednocování dříve samostatných celků**. Integrovační procesy probíhají a jsou zkoumány v rovině mikroekonomické i makroekonomické.

Mikroekonomická integrace tvoří základ integračních procesů a uskutečňuje se na úrovni firem. Nabývá různých forem, např.:

- ✓ *dohody o spolupráci a kooperaci*
- ✓ *společné projekty firem (v různých sférách podnikatelské činnosti)*
- ✓ *fúze, ale také všechny organizační formy umožňující realizovat monopolní výhodu*
- ✓ *transnacionální korporace, firmy s nadnárodní působností, tedy firmy působící ve více zemích.*

V dalším textu budeme věnovat pozornost **integraci na makroekonomické úrovni**, integračním procesům probíhajícím mezi národními ekonomikami. Pro tuto formu bývá často používáno označení **regionální ekonomická integrace**. Můžeme ji definovat jako **proces postupného sbližování, přizpůsobování a propojování národních ekonomik, které se uskutečňuje v rámci určitého regionu a jehož výsledkem je utváření jednotného nadnárodního ekonomického komplexu**.

V ekonomické teorii i hospodářské praxi se prosazují *dva základní přístupy k pojetí a realizaci mezinárodní ekonomické integrace*. Utváření nadnárodního ekonomického komplexu tak může být realizována buďto na základě:

- ✓ **funkcionalistického pojetí**, které přiznává dominantní a určující roli trhu. Vychází z předpokladu, že trh je schopen zabezpečit optimální alokaci zdrojů v nadnárodním společném prostoru a svými regulačními účinky takový prostor i vytvářet. K zabezpečení integračních procesů stačí odbourání překážek volného pohybu výrobků, služeb a výrobních faktorů.
- ✓ **institucionálního pojetí**, které vychází z předpokladu nedostatečně účinného prosazování integračních tendencí prostřednictvím regulačních účinků trhu. Zdůrazňuje nutnost usměrňování integračních tendencí působením státních i nadstátních orgánů.

Stupně integrace a jejich realizace

Integrovační procesy znamenají propojování národních ekonomik a jejich trhů. Podle intenzity vzájemného propojení rozlišujeme základní stupně, představující kroky, jimiž se integrační procesy rozvíjí. Jsou to:

1. **Pásma volného obchodu**, které je výchozím stupněm (předstupněm) mezinárodní ekonomické integrace. Je charakteristické odstraněním cel, kvót a jiných překážek ve vzájemném obchodu zúčastněných zemí. Navenek si jednotlivé země uchovávají vlastní celní politiku.
2. **Celní unie** zabezpečuje nejen podmínky pro volný pohyb mezi členskými zeměmi, ale také jednotnou celní politiku vůči nečlenským zemím. Navíc i dohodu o jednotné obchodní politice.

Poznámka

*Tyto dva stupně můžeme jednoznačně zařadit k tzv. **mezistátní integraci**, v jejímž rámci je stále ještě zachována plná suverenita států. Případný nadstátní orgán plní funkci koordinující a jeho rozhodnutí předpokládají jednomyslný souhlas všech zúčastněných zemí.*

3. **Společný trh** znamená rozšíření volného pohybu i pro výrobní faktory práce a kapitál.
4. **Hospodářská unie** představuje skutečný přechod k **nadstátní formě integrace**. Ve srovnání se společným trhem dochází ke sjednocování jednotlivých stránek hospodářské politiky. Sjednocují se širší podmínky fungování ekonomik zúčastněných států a postupně se přesouvají pravomoci na nadstátní orgány, ve kterých se rozhoduje na základě většinového principu.
5. **Úplná ekonomická integrace** je vyústěním integračních procesů. Přechod k ní předpokládá nejen realizaci jednotné hospodářské politiky v rámci nadnárodního regionu, ale také **měnovou unii** (jednotná pravidla řízení peněžního oběhu, společná měna a centrální banka).

Regionální integrace se v poválečném období rozvíjí nejintenzivněji v Evropě. Již v roce 1948 se utvořila celní unie Benelux, jako první mezistátní forma ekonomické integrace. V roce 1952 se uskutečňuje nový projekt (na základě Pařížské dohody z roku 1951), do něhož jsou vedle Beneluxu zapojeny Francie, Itálie a SRN. Vzniklo *Evropské sdružení uhlí a oceli*. Jak napovídá název, jsou integrační kroky omezeny na uvedená odvětví a v tomto případě hovoříme o tzv. *sektorové integraci*.

V průběhu pěti let realizují zúčastněné země přechod k regionální integraci zahrnující celé národní ekonomiky. V roce 1957 jsou podepsány římské smlouvy, na jejichž základě vzniká **Evropské hospodářské společenství (EHS)**, jež v první fázi usilovalo o vytvoření celní unie, s perspektivou rozvoje hospodářské unie. Mimo rámec integrace EHS zůstalo odvětví atomové energie, v němž se utvořilo speciální seskupení **Euroatom** (Evropské společenství pro atomovou energii).

Členskými zeměmi všech tří uskupení byly tytéž země a v roce 1967 dochází ke sloučení pod společným názvem **Evropská společenství (ES)**.

Vedle těchto integračních procesů se od roku 1960 rozvíjela v Evropě integrace i v rámci tzv. **Evropského sdružení volného obchodu**, jehož členy se vedle iniciátora, tj. Velké Británie, staly Dánsko, Norsko, Švédsko, Rakousko, Švýcarsko a Portugalsko.

Programově bylo ESVO zaměřeno na vybudování pásma volného obchodu bez perspektivy dalších integračních kroků. Zůstalo na úrovni mezistátního uskupení, zatímco ES směřovalo od svého vzniku k nadstátní formě.

V roce 1973 opustila Velká Británie a Dánsko uskupení ESVO a vstoupily do ES, jehož členem se stalo i Irsko. Naopak členskými zeměmi ESVO se staly Finsko a Island. V 80. letech se členskými zeměmi ES postupně staly Řecko (1981), Španělsko a Portugalsko (1986), čímž se počet členských zemí rozšířil na 12. Od počátku roku 1995 přibýly tři další země, a to Švédsko, Rakousko a Finsko, čímž se počet rozšířil na 15. Rozšíření se uskutečnilo již na půdě Evropské unie (EU), která se stala od 1. 11. 1993 nástupnickou organizací ES.

Významným mezníkem vývoje se stala konference v Maastrichtu v roce 1991, která potvrdila směřování integračního uskupení:

- ✓ přes jednotný evropský trh k hospodářské unii
- ✓ sbližování ES a ESVO s postupným vrůstáním ESVO do ES
- ✓ snahu završit do konce 90. let integrační procesy přechodem k měnové unii.